

*Володимир Петрович Плавич,  
завідувач кафедри загально-правових  
дисциплін та міжнародного права  
Одеського національного університету  
імені І. І. Мечникова,  
доктор філософських наук,  
кандидат юридичних наук, професор,  
Заслужений діяч науки і техніки України*

*Сергій Володимирович Плавич,  
помічник судді апеляційного суду  
Одеської області,  
кандидат юридичних наук*

## **ЗАСАДНИЧІ ПРИНЦИПИ ПРАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОСНОВА ЇЇ ЕФЕКТИВНОСТІ**

Під принципами правотворчості розуміють положення та ідеї, що покладені в основу даної діяльності і реалізація яких забезпечує якість нормативно-правових актів, оптимальне нормативне регулювання [14, с. 7-9; 2, с. 14-17; 4, с. 142-145; 7, с. 9; 6, с. 74-78].

У сучасній вітчизняній літературі виділяють вісім принципів правотворчості, до яких відносять: принцип науковості, професіоналізму, законності, демократизму, гласності, оперативності, гуманізму, планування [10, с. 356-358].

Основні загальновизнані принципи правотворчості розглядають В. Ковальський та І. Козінцев серед яких зокрема: верховенство права, демократизм, гуманізм, законність, професійність [1, с. 15-18]. Російський дослідник В. Бабаєв вказує на такі принципи правотворчості: народний характер правотворчості, демократизм, науковий характер, законність правотворчості [11, с. 321-323]. Зокрема, народний характер правотворчості власне й є проявом демократії, тому зазначені два принципи, на наш погляд, повністю збігаються за змістом і функціональною направленістю.

Інші російські вчені (В. Лазарєв, А. Піголкін, В. Нерсисянц) загальноприйняті основні принципи правотворчості доповнюють наступним: 1) ретельність, скрупульозність підготовки проєктів; 2) технічна досконалість актів [8, с. 308-309]. Вказані принципи, звичайно ж, мають місце і своє обґрунтування хоча за змістом вони значною мірою співпадають з принципами професіоналізму та науковою обґрунтованістю. У зв'язку з вище викладеними принципами, на які вказується в юридичній літературі, можна поділити усі принципи правотворчості на дві групи: 1) основні засадничі принципи, на яких засновується правотворча діяльність в цілому незалежно від її виду, суб'єктів та сфери регулювання. Вони характеризують, насамперед, змістовну сторону актів, що проєктуються та приймаються. До них можна віднести загальновизнані переважною більшістю науковців принципи, як верховенство права, демократизм, законність, гуманізм, науковість, професіоналізм; 2) допоміжні (другорядні), які можуть слугувати основою правотворчої діяльності від конкретного виду даної діяльності, специфіки відповідної галузі регулювання суспільних відносин, а також які відіграють допоміжну (чи другорядну) роль після реалізації основних принципів. Вони можуть характеризувати технічну та процедурну сторони правотворчої діяльності. До них можна віднести принципи історизму, оперативності, гласності, системності, технічної досконалості, стабільності тощо. Ми зупинимося у даній статті на характеристичні основних (засадничих) принципів правотворчості.

Найважливішим засадничим принципом правотворчості на сучасному етапі державотворення є принцип верховенства права, який у політичній системі формувався поступово й спочатку належав до визнання природних і невідчужуваних прав людини, а потім — до верховенства закону і парламенту, й лише сьогодні набув універсального значення. Здебільшого він визначається як невід'ємна складова концепції правової держави та громадянського суспільства.

---

Як свідчить історія виникнення та розвитку ідеї верховенства права, вона виникла, а згодом сформувалась у вигляді концепції, як реакція на сваволю, деспотію, тиранію монархічних режимів і виступала як протиположність до зловживання владою, зокрема, за допомогою закону. У правотворчій діяльності мета принципу верховенства права полягає в утвердженні такого правопорядку, який обмежує абсолютизм державної влади, ставить її під контроль суспільства, створюючи для цього відповідні правові механізми [3, с. 286].

Сучасні автори, як зазначає В. Шаповал, нерідко надають поняттю верховенства права природно-правового значення. Зокрема, ознакою верховенства права вважають правовий характер законів та інших нормативно-правових актів (актів позитивного права), що передбачає їх відповідність природним правам людини [13, с. 238-239]. Цей принцип дозволяє певною мірою відійти від суто позитивного тлумачення права — як принципу вольових рішень вищих суб'єктів державної влади, наповнюючи це тлумачення більш гуманістичним елементом теорії природного права.

Наступним основоположним принципом сучасної правотворчості є демократизм самої правотворчої процедури, який передбачає участь громадян, державних та недержавних організацій у процесі правотворчості, ступінь забезпечення демократичного порядку підготовки та прийняття правових актів: врахування суспільної думки й інтересів широких верств населення. Як підкреслює доктор юридичних наук Н. Пархоменко, врахування принципу демократизму в правотворчій діяльності є одним із визначальних чинників розвитку процедурних норм та інститутів суспільства [4, с. 80]. Наступним, не менш важливим принципом правотворчості є її науковий характер (науковість). Змістом цього принципу є: забезпечення у процесі підготовки нормативних актів вивчення економічних, політичних та інших факторів розвитку суспільства, його об'єктивних потреб; залучення до розроблення правових актів наукових співробітників, фахівців у відповідній галузі права чи господарювання; використання вітчизняного та зарубіжного досвіду, результатів наукових досліджень, експертних висновків; врахування правил законодавчої техніки.

Р. Халфіна виділяє наступні напрями реалізації принципу науковості в правотворчому процесі. Це дослідження впливу права на розвиток суспільних відносин; виявлення закономірностей наукового впливу; встановлення закономірностей розвитку правової форми [12, с. 50-53].

Наступним принципом є принцип законності. Всі без винятку дії суб'єктів правотворчої діяльності відбуваються на підставі законодавства та в межах загально визначених конституційних норм. При цьому, визначаючи поняття законності правотворчої діяльності, його застосовують в широкому та спеціальному значеннях. У першому випадку йдеться про відповідність правотворчості загальним конституційним принципам демократичної і правової держави (тобто закони та інші нормативно-правові акти не повинні суперечити духові конституційно встановлених прав і свобод людини та громадянина, зазіхати на державний і суспільний лад, межі управління тощо). Проте, принцип законності у правотворчій діяльності у вузькому (спеціальному) розумінні — це, насамперед, дотримання законодавчої процедури (порядок розробки, обговорення, прийняття та оприлюднення нормативно-правових актів), а також дотримання ієрархії правових актів. Законність є універсальним принципом і адресується як правотворцям, так і правозастусовачам.

Принцип професіоналізму передбачає діяльність Парламенту як вищого органу демократичної влади на високому професійному рівні. Проект нормативно-правового акту передбачає регулювання певної сфери суспільних відносин, що вимагає безпосередньої участі фахівців-практиків у правотворчому процесі.

Відповідно до загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [9], до головних завдань цієї програми віднесено розвиток законодавства України в напрямку його наближення до законодавства ЄС та забезпечення високого рівня підготовки проектів законів та інших нормативно-правових актів, а також наукове і практичне забезпечення адаптації українського законодавства, проведення комплексних системних досліджень з цих питань. Останнім часом особливо помітною стала участь у розробці та обговоренні законопроектів громадських організацій, комерційних структур, які займаються цією справою досить професійно. Правотворчість вимагає власної загальної й правової культури всього нормотворчого корпусу, спеціальних знань і навичок, оволодіння майстерністю формування та формулювання

---

юридичних норм. Професіоналізмом є глибоке та всебічне знання і володіння практичними навичками у будь-якій галузі суспільно-корисної діяльності.

Даний принцип ставить вимоги до суб'єктів нормотворчої діяльності, якими мають виступати кваліфіковані спеціалісти. Для участі в роботі над нормативно-правовими актами повинні залучатися, в першу чергу, кваліфіковані юристи, а поряд з ними фахівці з інших галузей знань (соціологи, політологи, економісти та ін.), спеціалісти з питань, що мають бути об'єктом правового регулювання майбутнього нормативно-правового акта. Практика ж діяльності вітчизняного парламенту свідчить, що досить часто депутати, не маючи навичок моделювання законопроектів, творять їх на власний розсуд, внаслідок чого законодавство поповнюється недоліками та прогалинами, які доводиться виправляти численними змінами та доповненнями до вже прийнятих законів. Зрозуміло, що дилетантизм не сумісний з такою значущою формою державної діяльності як нормотворчість.

У науковій та навчальній літературі цілком справедливо вказується на такий принцип правотворчої діяльності як гуманізм, який полягає у спрямуванні виданих нормативних актів на захист прав та свобод громадян, на максимальне задоволення їх матеріальних і духовних потреб. Людина та її інтереси повинні бути в центрі законодавчої діяльності [8, с. 308].

Принцип гуманізму можна віднайти, виходячи із змісту ст. 3 Конституції України, відповідно до якої людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Відповідно, правові норми, що приймаються державою, мають сприяти забезпеченню прав індивіда у системі інших соціальних цінностей. Вони мають закріплювати і охороняти соціальні умови, необхідні для здійснення та захисту основних прав людини, народу (нації), людства. Відповідно до ст. 22 Конституції України, суб'єктам правотворчості забороняється при прийнятті законів або внесенні змін до чинних законів звужувати зміст та обсяг існуючих прав і свобод людини.

Отже, правотворча діяльність повинна формулювати та захищати загальнолюдські цінності, природні права людини, створювати гарантії, умови й механізми їх втілення в життя. Цей принцип широко реалізовується у послідовній правотворчій діяльності України. Кожен нормативно-правовий акт приймається з оглядом на рівень захисту та охорони прав і свобод людини та громадянина. Обсяг та межі захисту й охорони закладені у нормах найвищої юридичної сили (статті 21-68 Конституції України), кодифікованих нормах (Цивільному кодексі України, Кримінальному кодексі України), нормах статусних законів, нормах функціональних законів.

Отже, розглянуті принципи правотворчості є тими засадами, на яких стверджується ефективна, цілеспрямована та ґрунтовна робота по створенню правових норм. Враховуючи пріоритетні напрями державної політики на сучасному етапі щодо євроінтеграційних процесів, вважається за необхідне виділити ще один, на наш погляд, безсумнівно важливий принцип — принцип міжнародного пріоритету, оскільки міжнародне право є невід'ємним складовим елементом вітчизняної правової системи.

У процесі здійснення правотворчої діяльності не можна не враховувати пріоритету ряду міжнародних договорів над вітчизняними законами. Декларація про державний суверенітет України, прийнята Верховною Радою України 16 липня 1990 р., в Розділі I проголосила пріоритет загальноновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права.

Гармонізація правової системи України з нормами й стандартами міжнародного права пов'язана з посиленням у світі інтеграційних процесів. Реалізація пріоритету міжнародного права у правовій практиці України потребує насамперед удосконалення законодавства, яке має забезпечувати механізм реалізації міжнародно-правових норм у правовій системі України. Таке забезпечення — не лише внутрішній, а й міжнародно-правовий обов'язок держави.

Отже, виходячи з аналізу засадничих принципів правотворчої діяльності, стає очевидним, що правотворчість здійснюється на основі таких основних загальноновизнаних принципів, які визначаються суть цієї діяльності, її характерні риси та основні напрями. Такими принципами є: 1) верховенство права; 2) демократизм; 3) науковість; 4) законність; 5) професіоналізм; 6) гуманізм; 7) міжнародний пріоритет.

Реалізація вказаних принципів у правотворчій діяльності сприяє її ефективності та удосконаленню з точки зору відповідності праву, соціальної доцільності нормативно-правових актів, що приймаються, та їх систематизації, а також дані принципи прямо впливають на розбудову соціальної, демократичної, правової держави.

Важливе значення також у правотворчості має відкритість, «прозорість» правотворчого процесу для широкої громадськості, гласність результатів даної діяльності, своєчасність реагування суб'єктів правотворчості на зміни в соціально-економічному та політичному розвитку й видання відповідних нормативно-правових актів, врахування позитивного та негативного правового досвіду попередніх часів. Звідси стає очевидним, що основні принципи правотворчості доповнюються такими принципами, як гласність, інтерактивність, оперативність, системність, стабільність, історизм тощо.

Отже, принципи правотворчості, насамперед, як регулятори суспільних відносин, багато в чому визначають перспективи розвитку не тільки права, а й суспільства, держави та, у кінцевому рахунку, сприяють усуненню прогалин або інших недоліків чинного законодавства.

#### **Використана література:**

1. *Ковальський В. С.* Правотворчість: теоретичні та логічні засади: [монографія] / В. С. Ковальський, І. П. Козінцев. — К.: Юрінком Інтер, 2005. — 192 с.
2. *Онiщенко Н. М.* Сучасне праворозуміння (еволюція терміно-поняття «право» та «права» як явища соціальної дійсності) / Н. М. Онiщенко // Альманах права «Праворозуміння та правореалізація: від теорії до практики. Науково-практичний юридичний журнал. Випуск 2. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. — С. 11-17.
3. *Онiщенко Н. М.* Сприняття права в умовах демократичного розвитку: проблеми, реалії, перспективи: [монографія] / Н. М. Онiщенко. — К.: Юридична думка, 2008. — 320 с.
4. *Пархоменко Н. М.* Мета, завдання та принципи правового забезпечення нормотворчості Кабінету Міністрів України / Н. М. Пархоменко // Правова держава. Вип. 22 — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. — С. 138-145.
5. *Пархоменко Н. М.* Стан і перспективи розвитку системи джерел права України / Н. М. Пархоменко // Правова держава. — Вип. 11. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2000. — С. 76-89.
6. *Перерва Ю. Д.* До питання про удосконалення методології законодавчого процесу / Ю. Д. Перерва // Підприємництво, господарство і право. — 2005. — № 11. — С. 74-78.
7. *Плавич С. В.* Теоретико-методологічні засади правотворчості: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / С. В. Плавич. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2009. — 16 с.
8. *Проблеми общей теории права и государства: [учеб. для вузов] / [под общ. ред. В. С. Нерсисянца]. — М.: Норма, 2008. — 832 с.*
9. *Закон України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 18.03.2004 № 16.29- IV // Відомості Верховної Рада України. — 2004. — № 29. — Ст. 367.*
10. *Теорія держави і права. Академічний курс: [підручник] / [за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Онiщенко]. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 688 с.*
11. *Теория государства и права: [учебник] / [под ред. В. К. Бабаева]. — М.: Юристь, 2001. — 592 с.*
12. *Научные основы советского правотворчества / [отв. ред. Р. О. Халфина]. — М.: Наука, 1981. — 316 с.*
13. *Шаповал В. М.* Сучасний конституціоналізм: [монографія] / В. М. Шаповал. — К.: Юридична думка, «Салком», Юрінком Інтер, 2005. — 560 с.
14. *Шемшученко Ю. С.* Актуальні проблеми розвитку парламентаризму в контексті конституційного процесу в Україні / Ю. С. Шемшученко, О. І. Ющик // Правова держава. — Вип. 19. — К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2008. — С. 3-9.

#### **Плавич В. П., Плавич С. В. Засадничі принципи правотворчої діяльності як основа її ефективності.**

В статті досліджено природу, функціонування та розвиток основних (засадничих) принципів правотворчої діяльності. Показано, що принципи правотворчості є тими засадами, на яких стверджується цілеспрямована та ґрунтовна робота по створенню правових норм, перспектив розвитку не тільки права, а й суспільства і держави.

*Ключові слова:* принципи правотворчості, правотворча діяльність, удосконалення законодавства, регулятори суспільних відносин.

---

**Плавич В. П., Плавич С. В. Основные принципы правотворческой деятельности как основа ее эффективности.**

В статье исследовано природу, функционирование и развитие основных принципов правотворческой деятельности. Показано, что принципы правотворчества являются теми основами, на которых утверждаются целенаправленная и основательная работа по созданию правовых норм, перспектив развития не только права, а и общества и государства.

*Ключевые слова:* принципы правотворчества, правотворческая деятельность, совершенствование законодательства, регуляторы общественных отношений.

**Plavich V., Plavich S. Basic Principles of Law-Making as the Basis of its Effectiveness.**

The article explored the nature, functioning and development of the basic (fundamental) principles of law-making activities. It is shown that the principles of lawmaking principles are the ones that allegedly targeted and substantial work on the creation of legal norms, perspectives of not only rights but also society and the State.

The most fundamental principle of lawmaking on the modern stage of nation-building is the principle of the rule of law.

All, without exception, actions of subjects of law-making activities occur under authority of legislation and within the overall constitutional norms. Herewith defining the concept of legitimacy used its lawmaking activity in general and special sense. In the first case comes to compliance with the general law-making constitutional principle of democratic and legal state( that is this laws and other normative-legal acts shouldn't contrary to the spirit of constitutionally established rights and freedoms of human and citizen, encroach on State and public order, border of management, etc). However, the principle of legality in the activities of the lawmaking in a narrow (special) sense is on the front of the observance of legislative procedure (order of development, discussion, adoption and promulgation of the regulations), as well as adherence to the hierarchy of legal acts. Legality is a universal principle and addressed as to law — makers as to measures.

Taking into account the priority directions of State policy on the modern stage of euro integration processes considered it necessary to highlight on our opinion, undoubtedly an important principle—the principle of international priority, since international law is integral to the domestic legal system.

Harmonization of the legal system of Ukraine with the norms and standards of international law related to the amplification in the world integration processes. Implementation of the priority of international law in legal practice in Ukraine requires first and foremost improving legislation, which should provide a mechanism for the implementation of international legal standards in the legal system of Ukraine. The following security is not only domestic but also international legal responsibility of the State.

Based on the analysis of the fundamental principles of law-making activity, it becomes apparent that law-making is based on the following basic principles that are commonly accepted the essence of the activity, its characteristics and basic directions. Such principles are : 1) the rule of law; 2) democracy; 3) scientific; 4) the legality; 5) professionalism; 6) humanism; 7) international priority.

The implementation of these principles in the law — making activity contributes to its effectiveness and improvement in terms of compliance with law, social feasibility of normative-legal acts that are accepted and their classification, as well as principles of data directly affect social development, democratic, legal State.

*Key words:* principles of lawmaking, law-making activity, improvement of the legislation, the regulators of public relations.